

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Servicedocument Integrale opdrachten STW
Tweede en derde graad
Juni 2011

Service document Integrale Opdrachten van STW

(Leerplannen 2012/7841/080 en 2011/7841/038)

Symboliek van de tangram

Op het voorblad van het doelenboek wordt gekozen voor de symboliek van de tangram. De tangram bevat een aantal geometrische figuren die men kan vergelijken met puzzelstukken. Het samen leggen van een aantal puzzelstukken resulteert in één welbepaald resultaat. Wanneer men echter de stukken van de tangram samen legt, komt men tot meerdere resultaten.

Integrale opdrachten kan men hiermee vergelijken. Alle leerlingen bereiken aan het einde van de studierichting dezelfde competenties, de weg er naar toe kan variëren van school tot school en van leerling tot leerling.

Inhoudstafel

Deel 1: Werken met integrale opdrachten binnen STW

1	Vernieuwde versie van het servicedocument	p.4
2	Integrale opdrachten binnen het specifiek gedeelte van de studierichting	p.4
	2.1 Studierichtingsprofiel	
	2.1.2 Situering	
	2.1.2 Beginsituatie en Vorming vertrekkend vanuit een christelijk mensbeeld	
	2.1.3 Competenties	
	2.2 Visie op leren: competentieontwikkeling	
3	Werken met integrale opdrachten	p.8
	3.1 Integrale opdrachten: de ruimte voor competentieontwikkeld leren	
	3.2 Werken met een doelenboek voor integrale opdrachten	
	3.2.1 Belang van een doelenboek	
	3.2.2 Doelenboek en didactiek m.b.t. competentieontwikkeld leren	
	3.2.3 Doelenboek als hulpmiddel bij het ontwikkelen van integrale opdrachten	
	3.3 Het ontwikkelen/uitwerken van integrale opdrachten	
	3.3.1 Aandachtspunten bij het borgen/bijsturen/opmaken van integrale opdrachten	
	3.3.2 Het bereiken van de leerplandoelstellingen voeding en expressie in relatie tot competentieontwikkeling	
	3.3.3 Werken met werkmodellen	

Deel 2: Doelenboek

Inleiding: Opbouw van het doelenboek

		p.17
1.	Leerlijn van de competentie ‘Binnen een welomschreven opdracht sociaalwetenschappelijke en natuurwetenschappelijke onderwerpen onderzoeken’	p.18
2.	Leerlijn van de competentie ‘Binnen een welomschreven opdracht	

- een persoonsgerichte activiteit voor een groep organiseren
(plannen, voorbereiden, uitvoeren en evalueren)/een maaltijd
voor een groep plannen, voorbereiden en bereiden' p.22
3. Leerlijn van de competentie: 'Binnen een welomschreven opdracht
iets mondeling presenteren voor een groep' p.25
 4. Leerlijn van de competentie: 'De eigen studieloopbaan in handen nemen' p.27
 5. Leerplandoelstellingen 'Voeding' p.30
 6. Leerplandoelstellingen 'Expressie' p.34

Deel 1: Werken met integrale opdrachten binnen STW

1 Vernieuwde versie van het servicedocument

Op vraag van de inspectie werden er op 1 januari 2011 vernieuwde leerplannen voeding ingediend (apart leerplan voor de 2de graad en de 3de graad). De voorstellen tot vernieuwde leerplannen kwamen tot stand na bespreking in resonansgroepen (scholen 1ste en 2de lichter). Naast de bespreking van de voorstellen tot vernieuwde leerplannen, werd door deze resonansgroepen de gelegenheid te baat genomen om het doelenboek uit 2008 grondig te evalueren en bij te sturen.

Bij de evaluatie en de bespreking van de leerplannen en doelenboek zijn we uitgegaan van het minimale aantal aan te bieden uren Integrale opdrachten (4 uur in de 2de graad en 5 uur in de 3de graad) in Sociale en technische wetenschappen.

Ter info, er werden geen wijzigingen aangebracht aan de leerplannen Natuurwetenschappen en Sociale wetenschappen.

2 Integrale opdrachten binnen het specifiek gedeelte van de studierichting

2.1 Studierichtingsprofiel

zie Leerplannen p. 4

2.1.1 Situering

In de 2de en de 3de graad STW verkennen leerlingen de wisselwerking tussen mens, voeding en milieu en hun eigen positie daarbinnen.

De studierichting is opgebouwd met de componenten natuurwetenschappen, sociale wetenschappen, voeding en expressie.

Bij het leren zijn verbondenheid, groei en leren in samenhang belangrijke uitgangspunten.

2.1.2 Beginsituatie en Vorming vertrekkend vanuit een christelijk mensbeeld

Zie leerplan p. 4

2.1.3 Competenties

In de studierichting ontwikkelen leerlingen volgende competenties (samenhang van kennis, vaardigheden en attitudes in een concrete situatie).

We herhalen hier - vanuit het leerplan - de korte omschrijving van iedere competentie met een motivering waarom er voor die competentie gekozen is.

Competentie 1: Binnen een welomschreven opdracht sociaalwetenschappelijke en natuurwetenschappelijke onderwerpen onderzoeken:

Leerlingen leren een onderwerp vanuit verschillende invalshoeken onderzoeken door verschillende methodieken van opzoeken, analyseren en verwerken te hanteren. Leerlingen diepen wetenschappelijke inzichten, verworven in de lessen natuurwetenschappen, sociale wetenschappen en al dan niet gelinkt aan aspecten van voeding en/of expressie uit en/of passen ze toe. Zo leren ze op een deskundige wijze met kennis en informatie om te gaan.

Competentie 2: Binnen een welomschreven opdracht een persoonsgerichte activiteit voor een groep organiseren (plannen, voorbereiden, uitvoeren en evalueren)/ Binnen een welomschreven opdracht een maaltijd/gerecht voor een groep plannen, voorbereiden en bereiden:

Leerlingen leren op een methodische wijze activiteiten en maaltijdbereidingen organiseren. Ze leren hierbij rekening te houden met een welbepaalde doelgroep en criteria. Op deze wijze leren ze doelgericht met mensen werken, een eenvoudige en gezonde maaltijd of gerecht bereiden, een activiteit concreet voorbereiden en uitvoeren. Deze competentie past binnen het studierichtingsprofiel van STW waarbinnen voeding een belangrijke plaats inneemt als concreet middel om de relatie mens-voeding en milieu te realiseren.

Competentie 3: Binnen een welomschreven opdracht iets mondeling presenteren voor een groep:

Voor leerlingen die na het zesde jaar kiezen voor een opleiding in de sociale, agogische, gezondheids- en onderwijssector, is het aangewezen dat ze in staat zijn om iets mondeling te presenteren, toe te lichten, uit te leggen, te motiveren, voor te stellen...

Binnen de leerlijnen van de andere competenties leren ze naast het mondeling presenteren ook resultaten van een onderzoek, of een maaltijd, een persoonsgerichte activiteit op andere wijze te presenteren. We beschouwen het mondeling presenteren echter van zo'n groot belang dat er een aparte competentie en leerlijn is voor uitgeschreven.

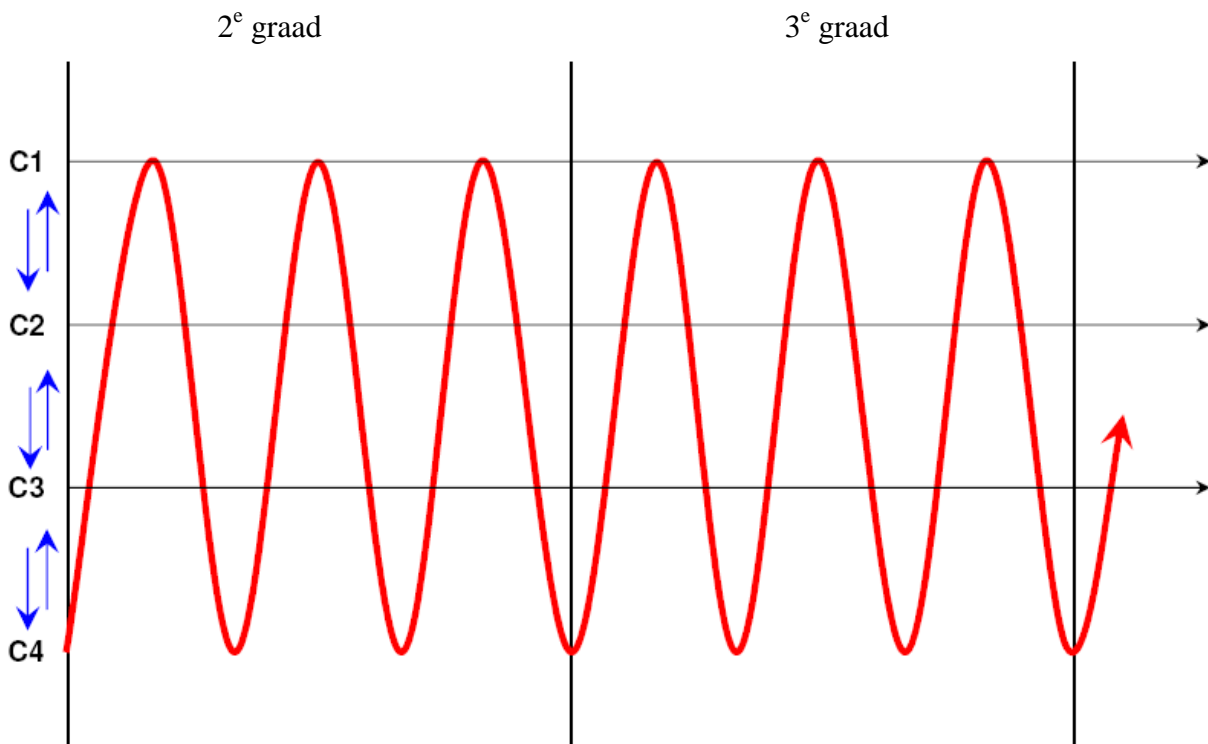
Competentie 4: Eigen leren/studieloopbaan in handen nemen:

Leerlingen maken kennis met een ruime waaier aan toekomstmogelijkheden en maken keuzes voor de verdere studie- en/of beroepsloopbaan. Daarnaast is het belangrijk dat leerlingen zichzelf en hun leerproces leren inschatten en bijsturen, dat ze leren omgaan met reflectie en feedback, dat ze leren samenwerken en functioneren in groep.

Omdat we deze elementen binnen een doorstroomrichting én in het later leven uitermate belangrijk vinden, resulteren ze onder een vierde competentie.

De leerlijn van deze vierde competentie, loopt echter doorheen de leerlijnen van de andere competenties.

Visuele weergave:

2.2 Visie op leren: competentieontwikkeling

Leerlingen hebben vier schooljaren de tijd om te groeien in deze vier competenties. Iedere competentie kent een aparte leer- of groeilijn. In het schema symboliseren de horizontale lijnen bij C1, C2 en C3 de groeilijnen doorheen de tweede en de derde graad.

Competenties 1, 2 en 3 kennen een eigen leerlijn. Ze situeren zich relatief los van elkaar, hoewel ze onderling met mekaar in verband staan, de pijltjes geven dit weer.

Voorbeeld:

Het doel 'Het bereiden van een gezond gerecht voor kleuters in de kleuterklas' valt onder de tweede competentie 'Binnen een welomschreven opdracht een maaltijd voor een groep plannen, voorbereiden en bereiden.'

Leerlingen kunnen echter enkel een gezonde maaltijd klaarmaken wanneer ze voldoende inzicht (kennis) hebben in wat een gezonde maaltijd is voor die leeftijdsgroep in bepaalde omstandigheden (competentie 1).

Competentie 4 waar het leren en het reflecteren centraal staat, kent eveneens een eigen groeilijn maar wordt voorgesteld als een kromme die verweven is met de andere 3 competenties. Ze loopt als het ware als een rode draad doorheen de andere 3 competenties.

Voorbeeld:

Wanneer de leerling een gezond gerecht voor kleuters in de kleuterklas heeft bereid (competentie 2), is het belangrijk dat de leerling reflecteert over zijn handelen tijdens de activiteit om zijn handelen naar de toekomst toe bij te sturen (competentie 4).

Het schema geeft bovendien een duidelijke cesuur weer: waar moet een leerling staan in de competentieverwerving op het einde van de 2^e, respectievelijk de 3de graad. Deze cesuur wordt aangeduid in het leerplan (context p.5) en ook in het doelenboek verder uitgewerkt.

We herhalen:

Tweede graad	Derde graad
Competenties	Competenties
Cesuur: <ul style="list-style-type: none"> ○ C1: werken met afgebakende onderzoeksvragen, een werkplan opstellen, informatie zoeken in één bron, een onderzoek uitvoeren en de resultaten beoordelen, rapporteren, resultaten voorstellen, de uitvoering van een onderzoek evalueren ○ C2: Uit een aanbod een activiteit/maaltijd/gerecht kiezen voor een doelgroep, een werkplan maken; een activiteit uitvoeren/maaltijd bereiden, de uitvoering van een activiteit evalueren ○ C3: een onderwerp afbakenen, een korte mondelinge presentatie voorbereiden; een korte mondelinge presentatie geven met ondersteuning van één of meerdere opgegeven hulpmiddelen; een mondelinge presentatie evalueren ○ C4: eigen leren in handen nemen, samenwerken, reflecteren, omgaan met feedback, oriënteren op 3de graad 	Cesuur: <ul style="list-style-type: none"> ○ C1: zelf onderzoeksvragen afbakenen, een werkplan opstellen, informatie zoeken in meerdere bronnen, een onderzoek uitvoeren en de resultaten beoordelen, rapporteren, resultaten voorstellen en een eigen mening formuleren, de uitvoering van een onderzoek evalueren ○ C2: een gepaste activiteit/maaltijd/gerecht kiezen voor een doelgroep, een werkplan maken; een activiteit uitvoeren/maaltijd bereiden, anticiperen op de doelgroep, de uitvoering van een activiteit evalueren ○ C3: een onderwerp afbakenen, een langere mondelinge presentatie voorbereiden; een langere mondelinge presentatie geven met ondersteuning van zelfgekozen hulpmiddelen; een langere mondelinge presentatie evalueren met hulp van toehoorders ○ C4: eigen leren in handen nemen, samenwerken, reflecteren, omgaan met feedback, oriënteren op verdere (studie)loopbaan

Wanneer we spreken over competentieontwikkeling moeten we ook spreken over de wijze waarop leerlingen deze competenties ontwikkelen.

Binnen STW is integrale opdrachten de ruimte waarbinnen leerlingen de kans krijgen om deze competenties te ontwikkelen, maar ook de methodiek waardoor ze kans krijgen om te ontwikkelen.

3 Werken met integrale opdrachten

3.1 Integrale opdrachten: de ruimte voor competentieontwikkend leren

Zoals in het leerplan staat vermeld (p. 6) wordt er in de lessentabel tijd en ruimte voorzien voor het ontwikkelen van de 4 competenties en voor het leren in samenhang.

We stellen dat:

- De integrale opdrachten zijn opgebouwd rond inhouden vanuit meerdere competenties (natuurwetenschappen, sociale wetenschappen, voeding en expressie) en staan in functie van de ontwikkeling van competenties;
- De integrale opdrachten worden uitgewerkt en begeleid door een multidisciplinair team;
- De leerplandoelstellingen voeding en expressie zijn een middel om competenties te ontwikkelen;
- De leerplandoelstellingen van voeding en expressie worden binnen integrale opdrachten verwezenlijkt;
- De leerplandoelstellingen van de vakken sociale wetenschappen en natuurwetenschappen worden binnen de vakken SW en NW bereikt en geëvalueerd. Het bereiken van deze doelstellingen kan binnen de integrale opdrachten worden voorbereid, uitgebreid, verdiept, inge oefend. Het verschuiven van leerplandoelstellingen naar integrale opdrachten zonder dat ze in de vakken SW en NW aan bod komen, kan dus niet.
- IO biedt mogelijkheden om te werken rond integratie van ondersteunende kennis, vaardigheden en attitudes vanuit de vakken van de basisvorming;
- Het lerarenteam heeft bij de competentieontwikkeling van de leerlingen een begeleidende en coachende rol.

Ook voor de wijze waarop er met integrale opdrachten werd gewerkt aan competentiewikkeling (context) werd er in de leerplannen een cesuur uitgewerkt tussen 2de en 3de graad:

2 ^{de} graad	3 ^{de} graad
Competenties	Competenties
Context: De leerlingen bereiken de competenties bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext: <ul style="list-style-type: none"> • Medeleerlingen én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en andere leeftijdgenoten) 	Context: De leerlingen bereiken de competenties bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext: <ul style="list-style-type: none"> • Medeleerlingen én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en andere leeftijdgenoten)
Om de competenties te bereiken, voeren leerlingen integrale opdrachten uit:	Om de competenties te bereiken, voeren leerlingen integrale opdrachten uit:

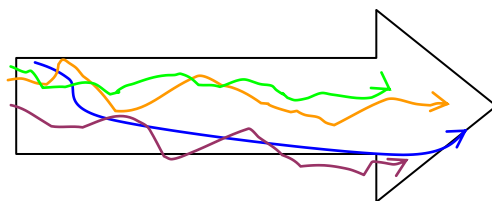
<ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een lagere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> ○ aan de hand van duidelijke instructies (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) ○ C1, C2, C3, C4: zie p. 7 ○ Duur: kortlopend • Leerlingen werken onder directe begeleiding van het lerarenteam • Leerlingen maken onder begeleiding keuzes 	<ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een hogere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> ○ aan de hand van duidelijke instructies (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) ○ C1, C2, C3, C4: zie p. 7 ○ Duur: vrij te bepalen • Leerlingen werken meer zelfstandig en autonoom, onder toezicht van het lerarenteam • Leerlingen maken op zelfstandige wijze keuzes
---	---

3.2 Werken met een doelenboek voor integrale opdrachten

3.2.1 Belang van dit doelenboek (deel 2)

In het leerplan staan de vier competenties en hun leerlijnen in eerder algemene bewoordingen vermeld. Ieder IO-team staat hierdoor voor de heuse opdracht deze verder uit te werken op schoolniveau. Met dit doelenboek willen we IO-teams concrete handvaten aanreiken. Het wil aldus een concrete invulling van de competenties en hun leerlijnen zijn. Er is echter nog voldoende vrijheid voor een schoolspecifieke invulling. Ieder IO-team kan met dit doelenboek (zie deel 2 p.17) tot een schooleigen doelenboek komen, de voorgestelde opdeling is slechts 'een' opdeling, de volgorde en verwoording kan aangepast worden.

Door dit doelenboek willen we tevens bewaken dat alle STW-scholen een gelijkaardige invulling geven aan de trajectbegeleiding van de te verwerven competenties en hetzelfde nastreven bij de leerlingen, zij het op een andere wijze.

3.2.2 Doelenboek en didactiek m.b.t. het competentieontwikkeland leren

Studierichtingsprofiel → competenties → competentiedoelen →
competentiehandoelingen en evaluatiecriteria

We haalden reeds aan dat het ontwikkelen van competenties centraal staat binnen IO en dat opdrachten gerelateerd dienen te worden aan het studierichtingsprofiel.

Competentiedoelen:

Iedere competentie geeft in algemene termen weer wat we van leerlingen verwachten. Een concretisering in concrete doelen dringt zich op. In dit doelenboek wordt iedere competentie in concrete competentiedoelen opgesplitst. Zo weet men wat men juist onder welke competentie dient te verstaan.

Wanneer men vanuit een bepaald competentiedoel een integrale opdracht ontwikkelt, dient het competentiedoel in een volgende fase nog verder geconcretiseerd te worden in concrete handelingen en bijhorende evaluatiecriteria.

Competentiehandelingen en evaluatiecriteria

Eenzelfde doel zal naargelang de context of de concrete opdracht een andere inhoudelijke invulling krijgen.

Voorbeeld: van competentiedoel naar competentiehandeling

Competentie 1

Competentiedoel: 'De leerling zoekt informatie en krijgt een bronvermelding'.

Competentiehandeling: in een welbepaalde IO betekent dit concreet:

- *Je zoekt informatie over de dood van Claus en je krijgt de benaming van de webpagina.*
- *Je zoekt informatie over de dood van Claus en je krijgt de bronvermelding van een artikel uit de krant.*

Werken volgens het SMART-principe kan hier helpen.

SMART staat voor:

Specifiek – duidelijk en concreet

Meetbaar – wat is er als het af is? – hoe meten?

Acceptabel – positief geformuleerd, actiegericht

Realistisch – is het haalbaar voor dit individu/deze groep?

Tijdsgebonden – afbakenen in tijd: wanneer starten/wanneer klaar/wanneer is het doel bereikt?

Bij het invullen van de concrete handeling is het tevens belangrijk de evaluatiecriteria vast te leggen en deze vooraf te communiceren aan de leerlingen. Onder evaluatiecriteria verstaan we de normen die je als lerarenteam gebruikt om de doelstelling die je wil dat leerlingen bereiken en de manier waarop dit is gebeurd, wil beoordelen.....

Voorbeeld: Competentiehandelingen en evaluatiecriteria

Competentie 2

Competentiedoel: Op basis van een werkmodel gerechten/maaltijden voor een kleine doelgroep bereiden. (= leerplandoelstelling)

Competentiehandeling(en): SMART geformuleerd:

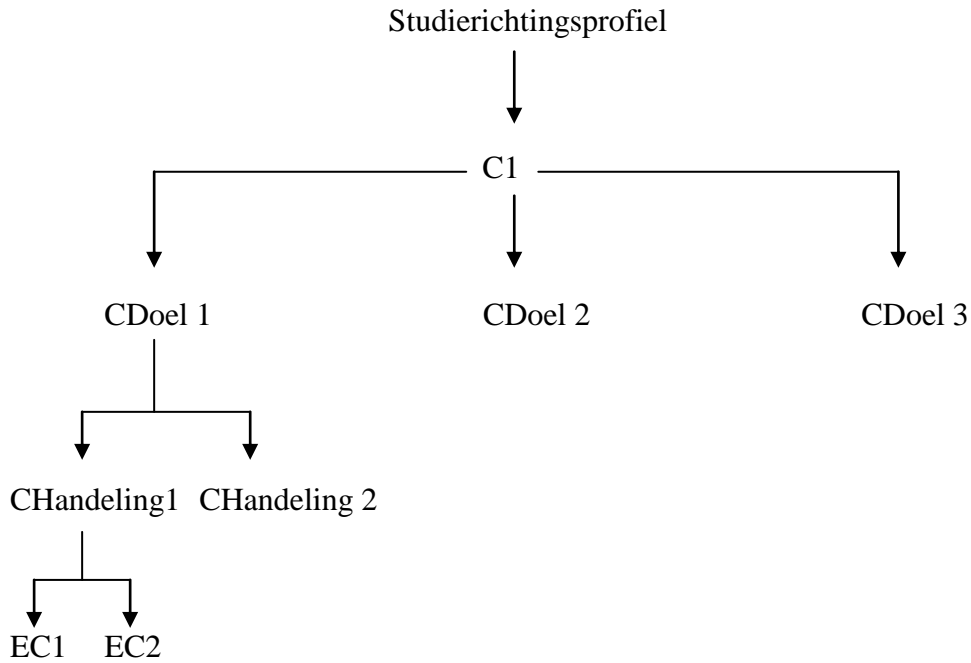
- *Je bereidt in 30 minuten een vanillepudding voor 2 personen die suikerarm moeten eten.*
- *Je volgt nauwgezet het recept.*

Mogelijke bijhorende evaluatiecriteria:

- *Je werkt binnen de tijd.*
- *Je werkt volgens het recept.*
- *Je gebruikt toegelaten zoetstof.*
- *Je gebruikt aangepast bindmiddel.*
- *Je werkt volgens de afgesproken normen inzake veiligheid en hygiëne*
- *De pudding is goed gebonden, je kan hem omkeren zonder in te storten.*
- *De pudding bevat geen klonters.*
- *De pudding heeft de smaak van vanille.*
-

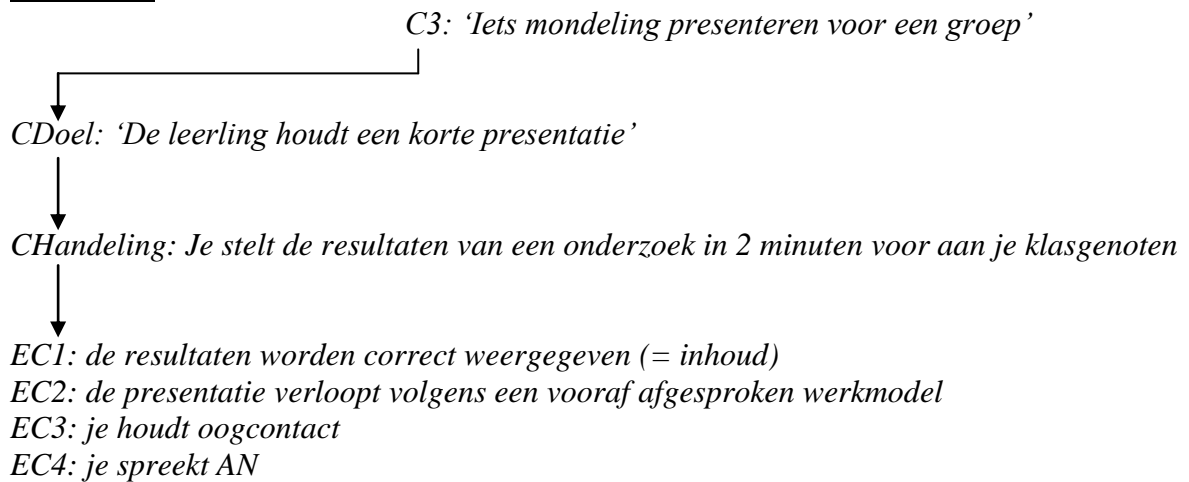
Wanneer we leerlingen evalueren voor een bepaalde competentie zullen we moeten nagaan aan de hand van concrete evaluatiecriteria in welke mate de vooropgestelde competentie-handeling van die welbepaalde competentie bereikt is.

Samenvattend/schematisch:

EC= evaluatiecriterium

Voorbeeld:

3.2.3 Doelenboek als hulpmiddel bij ontwikkeling van integrale opdrachten

Dit doelenboek kan het voor een IO-team gemakkelijker maken om doelen te selecteren, om opdrachten te bedenken die leerlingen de beste leeransen bieden om die doelen te bereiken en om zicht te houden op hoe aan doelen gewerkt is, over de vier jaren STW heen.

1 Planningsinstrument/raamplan:

Men kan van dit doelenboek een **doelenboek voor de eigen school** maken. Het team kan doelen selecteren om opdrachten te bedenken die leerlingen de beste leeransen bieden. Het team kan aan de hand van dit doelenboek afspraken maken over wie waar wanneer aan werkt en kan een verdeling maken van de doelen over de jaren heen.

Het team kan er ook al verdere specificaties en bepaalde activiteiten en doelgroepen aan koppelen of doelen aan toevoegen. Zo kan bijvoorbeeld het lerarenteam van de derde graad zien welke expressievormen reeds aan bod kwamen in de tweede graad.

Kortom dit doelenboek is een hulpmiddel om zowel een horizontale als een verticale leerlijn te ontwikkelen.

2 Doelenboek voor leerlingen

Het team kan vanuit het doelenboek van de school ook een **doelenboek voor leerlingen** maken. Dan is het ook voor de leerling duidelijk aan welke doelen hij in STW werkt en hoe hij daarin kan groeien en groeit.

3 Groeimap

Aan dat doelenboek voor leerlingen kan een **groeimap voor de leerling** gekoppeld worden. Die groeimap (portfolio) is de neerslag van hoe ver de leerling in zijn groei al gevorderd is. Die groei blijkt enerzijds uit de opdrachten maar op zijn minst even belangrijk uit de reflectie over die groei (welke doelen heeft hij al bereikt, aan welke doelen is hij nu aan het werken en op welke manier, wat zijn de verdere plannen of stappen (cf. model van Korthagen)?)

Doelen die rechtstreeks met de eigen groei van de individuele leerling te maken hebben, worden in de groeimap opgenomen. Ze behoren tot de vierde competentie 'De eigen studieloopbaan in eigen handen nemen'. In de groeimap gaat het om de neerslag van de eigen groei, daarom worden alle doelen daar best in de ik-vorm geschreven.

4 Evaluatie-instrument

Het doelenboek kan de basis vormen voor het ontwikkelen van een evaluatie-instrument. Men zou voor elke leerling op bepaalde momenten in het schooljaar kunnen aangeven waar leerlingen staan in hun competentieontwikkeling en welke doelen reeds bereikt zijn. De wijze waarop scholen evalueren en rapporteren over de competentieontwikkeling van leerlingen is schoolgebonden materie.

3.3 Het ontwikkelen/uitwerken van integrale opdrachten

3.3.1 Aandachtspunten bij het borgen/bijsturen/opmaken van integrale opdrachten

1. Beginsituatiebepaling¹
2. Vertrekken vanuit competenties met competentiedoelen en eventueel vanuit leerplandoelstellingen voeding en expressie
3. Linken met leerplandoelstellingen natuurwetenschappen en /of sociale wetenschappen
4. Opdracht formuleren in zijn geheel/samenhang² vanuit keuze 1 en 2
5. Opdracht en doelen formuleren in leerlingentaal (vanuit 1, 2 en 3)(met inbegrip van context en doelgroep)
6. Aandacht voor de deelaspecten van de uitvoering= competentiehandeling (leeractiviteiten, timing, werkwijze, materiaal en middelen, aantal personen)
7. Evaluatiecriteria (vertrekkend vanuit 1 en 2 en in concrete handelingen)
8. Reflectie o. a. gebonden aan de evaluatiecriteria
9. Scenario voor leraren (timing, wie doet wat, hoe, werkvorm, begeleiding, materiaal en middelen, evaluatie)

3.3.2 Het bereiken van de leerplandoelstellingen voeding en expressie in relatie tot competentieontwikkeling

Zoals reeds vermeld wordt voor de componenten natuurwetenschappen en sociale wetenschappen in het leerplan, los van IO, aparte tijd en ruimte voorzien. De leerplandoelstellingen natuurwetenschappen en sociale wetenschappen dienen immers in het vak NW, resp. SW gerealiseerd te worden. Tijdens IO kan men gebruik maken van de reeds verworven leerplandoelstellingen wanneer men leerlingen begeleidt in het verwerven van de 4 competenties.

De leerplandoelstellingen van de componenten voeding en expressie dienen echter binnen de IO gerealiseerd te worden. Het zijn geen aparte vakken met eigen tijd en ruimte omdat ze wezenlijk deel uitmaken van de competenties als middel om aan competentieontwikkeling te kunnen doen. Het is dan ook noodzakelijk dat er een voldoende aantal uren voorzien wordt binnen de IO zodat leerlingen voldoende de kans krijgen om deze leerplandoelstellingen te verwerven.

In dit doelenboek zijn de leerplandoelstellingen voeding en expressie geen onderdeel van welbepaalde competenties. Eenzelfde leerplandoelstelling kan immers naargelang de concrete inhoud/invulling onder een andere competentie vallen. Zo zal bijvoorbeeld de leerplandoelstelling 'creëren' kunnen vallen onder competentie 1. Bijvoorbeeld: *De*

¹ Suggestie: zie GOK-document Beginsituatiebepaling:
<http://www.steunpuntdiversiteitenleren.be/nl/materiaal/jongeren-beginbeeld-instrument>

² Zie voorbeelden in bijlage

leerling motiveert voor zichzelf een eigen mening t.a.v. een onderzoeksvraag of hypothese (via beeld, woord en drama, dans of muziek). Maar ze kan evengoed onder competentie 2 vallen, bijvoorbeeld de leerling kiest binnen een welomschreven opdracht uit een aanbod zelf een gepaste activiteit voor een doelgroep ...

De leerplandoelstellingen voeding en expressie staan in dit document apart opgelijst, los van de vier competenties. Naargelang de concrete opdracht zal een welbepaalde leerplandoelstelling onder een welbepaalde competentie(doel) vallen.

Wanneer leerlingen bepaalde competentiedoelen willen bereiken zullen ze deze leerplandoelstellingen automatisch moeten beheersen, ze zijn als het ware een middel om een welbepaald competentiedoel te kunnen bereiken.

Een goede planning van de leerplandoelstellingen zal nodig zijn om alle leerplandoelstellingen voeding en expressie via de competenties aan bod te laten komen. In betekenisvolle opdrachten kunnen deze leerplandoelstellingen worden gerealiseerd. Werkwinkels met demonstraties, toelichting ... kunnen ondersteuning bieden om bepaalde IO's te verwezenlijken.

In punt 6 van het doelenboek (deel 2) vindt u een beknopte duiding bij het vernieuwde leerplan en een overzicht van de relatie tussen de leerplandoelstellingen en de competenties. In de loop van het schooljaar 2011-2012 zal deze bijlage vanuit de verschillende contexten (beeld, muziek, woord,...) verder worden uitgewerkt.

3.3.3 Werken met werkmodellen

Met het begrip 'werkmodel' duiden we alle instrumenten aan die we hanteren én nodig hebben bij het uitvoeren van een opdracht, gaande van een stappenplan tot een grafiek. In functie van de competentieontwikkeling is het leren omgaan met werkmodellen een belangrijk element. Het is bovendien belangrijk dat men vanuit de componenten en vakken sociale wetenschappen, natuurwetenschappen, voeding en expressie, Nederlands.... het gebruik van welbepaalde werkmodellen toelicht en relateert aan de achterliggende theorieën (C4: eigen leren in handen nemen).

Voorbeeld:

In de lessen Sociale wetenschappen wordt het begrip observeren toegelicht en krijgen leerlingen vanuit een theoretisch kader een observatieschema aangereikt om een doelgroep te observeren. Wanneer in de derde graad de ontwikkeling van de mens aan bod komt kan dit observatieschema aangepast worden aan de fase van ontwikkeling waarin de doelgroep zich situeert.

Stap 1:

Wanneer leerlingen leren observeren is het belangrijk om tijdens een eerste stap een observatieschema aangereikt te krijgen dat aangepast is aan de doelgroep die ze moeten observeren.

Stap 2:

Naarmate ze meerdere observatieoefeningen doen met meerdere doelgroepen en met gegeven werkmodellen, leren ze de gelijkenissen en verschillen zien tussen de aangereikte modellen. Wanneer ze tegelijkertijd meer kennis verwerven over bijvoorbeeld de ontwikkeling van de mens, leren ze ook de relatie tussen een observatieschema en de achterliggende theorie zien.

Stap 3:

*Een volgende stap in het leerproces is dan: **zelf** een keuze maken voor een observatieschema voor een welbepaalde doelgroep (al dan niet uit een aanbod) en die keuze motiveren. Een leerling kan die keuze maar motiveren wanneer hij ook 'het gebruik en het waarom van dat observatieschema voor die welbepaalde doelgroep kan toelichten' (competentie 4).*

Stap 4

*Wanneer een leerling bewust deze stappen in zijn leerproces doorloopt (belang van reflectie), is de leerling nu in staat om een observatie schema **zelf** bij te sturen in functie van een bepaalde doelgroep of situatie.*

Kortom, we reiken leerlingen stapsgewijs de tools aan zodat ze leren om in een welbepaalde situatie, bij een welbepaalde doelgroep, zelfstandig én op een methodische wijze deze doelgroep te kunnen observeren, gebruik makende van de kennis die ze bezitten.

Voorbeelden van werkmodellen:

instructiefiche/recept/tekening/plan/plattegrond/voorbeeld/foto/sjabloon/format/invulblad/
stappenplan/opmaakprofiel/classificatiemodel/patroon/beschrijving van handeling/
handleiding/determinatielijst/opdrachtbrief/evaluatiemodel/rapporteringsmodel/
proefbeschrijving/proefopstelling: geschreven, getekend, gesproken, op video, via
foto's/schema/vragenlijst/lijs met keuzemogelijkheden/evaluatieschalen/observatielijst/
observatieschema/....

Deel 2: Doelenboek

Inleiding: opbouw doelenboek

De vier competenties worden achtereenvolgens in chronologische volgorde zoals vermeld in het leerplan besproken. In een inleidende alinea staat een bondige omschrijving van wat men onder de competentie dient te verstaan. Vervolgens is iedere competentie uitgeschreven in verschillende competentiedoelen met een vermelding van welke doelen in de 2de en welke in de 3de graad zouden moeten bereikt worden.

Voor de overzichtelijkheid zijn de competentiedoelen telkens gegroepeerd in enkele clusters. (//leerplan)

Na de leerlijnen van de competenties vindt u nog de leerplandoelen voeding en expressie. Ook in deze delen vindt u een kolom met suggesties voor technieken, activiteiten.

We kozen ervoor de doelen niet te nummeren zodat iedere school voor een eigen systeem kan kiezen.

Naast dit doelenboek is er een beknoptere digitale versie voorhanden die zich beperkt tot een opsomming van alle doelen. Men kan er, volgens de noden van de school, de nodige aanpassingen in aanbrengen.

1. Leerlijn van de competentie ‘Binnen een welomschreven opdracht sociaalwetenschappelijke en natuurwetenschappelijke onderwerpen onderzoeken (competentie 1)

Tweede graad	Derde graad
<p>Context: De leerlingen bereiken de competentie bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en leeftijdgenoten) <p>Om de competentie te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een lagere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aan de hand van duidelijke instructie (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) - duur: kortlopend - C1: werken met afgebakende onderzoeksvragen, een werkplan opstellen, informatie zoeken uit één bron, een onderzoek uitvoeren en de resultaten beoordelen, rapporteren, resultaten voorstellen, uitvoering van een onderzoek evalueren. • leerlingen werken onder directe begeleiding van het lerarenteam • leerlingen maken onder begeleiding keuzes 	<p>Context: De leerlingen bereiken de competentie die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en leeftijdgenoten) <p>Om de competentie te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een hogere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aan de hand van duidelijke instructies (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) - C1: leerling bakent zelf onderzoeksvragen af, een werkplan opstellen, informatie zoeken uit meerdere bronnen, een onderzoek uitvoeren en de resultaten beoordelen, rapporteren, resultaten voorstellen en een eigen mening formuleren, uitvoering van een onderzoek evalueren. • leerlingen werken onder begeleiding van het lerarenteam (meer zelfstandigheid en autonomie van de leerling) • leerlingen maken keuzes op zelfstandige wijze
<p>Toelichting:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het is aangewezen van al vrij vroeg opdrachten te voorzien waarin alle fasen van een onderzoek, van de keuze van het onderwerp en de formulering van de onderzoeksvraag tot en met het evalueren van de uitvoering van een onderzoek, doorlopen worden. Het gaat dan wel om een goed afgebakend onderzoek dat binnen 	

een beperkte tijd afgerond kan worden. Het team maakt voor elke fase (zie hieronder in de eerste (tweede graad) of tweede kolom (derde graad) keuzes, aangepast aan waar de leerling(en groep) op het ogenblik van de opdracht in zijn competentieontwikkeling staat.

- Alle elementen van een onderzoek kunnen ook afzonderlijk of in een beperktere combinatie in een opdracht aan bod komen.
- Het team bepaalt welke bronnen en het aantal opdrachten waarmee de leerling succesvol gewerkt moet hebben om deze doelstelling (in een bepaalde periode/jaar) bereikt te hebben.
- Het team bepaalt de bron(nen) waarvan de leerling gebruik maakt en bepaalt met welke soort bronnen men leerlingen in een bepaald jaar in contact brengt:
 - o literaire bronnen (boeken, tijdschriften, folders)
 - o digitale bronnen (websites, internetpagina's, zoekmachines,..)
 - o media: film, TV,...
 - o bibliotheek
 - o experiment
 - o onderzoek
 - o ...
- Het team bepaalt met welke werkmodellen tijdens IO zal worden gewerkt en kan gebruik maken van de werkmodellen die worden gebruikt tijdens de lessen SW, NW, Nederlands.
- Het team kiest de voorstellingsvormen voor de rapportering die in een bepaalde periode/een jaar aan bod komen. Het team spreekt ook af hoeveel keer een leerling een opdracht waarin die bepaalde voorstellingsvorm voorkomt met succes moet afronden vooraleer er beslist wordt dat de doelstelling bereikt is.
- Het team bepaalt de vorm waarin het antwoord wordt gegeven: in een
 - o informatieve zin/samenhangende paragraaf/
 - o samenvattende tekst/tabel/grafiek/tekening/
 - o mondelinge toelichting (C 3)/presentatie (C 3)/
 - o uitgebreid samenhangend document/dialogo/
 - o opstelling/...
 - o Dit lijstje kan uitgebreid worden maar is wel beperkt tot die manieren van voorstellen die het team essentieel acht, de andere manieren kan men overlaten aan de keuze van de leerling.
- Voor voorbeelden van werkmodellen: zie :
- VANHESTE, R., WILLEMS, J., *Zo kan het ook!* Mechelen, Wolters-Plantyn, 2007, Hfst.9
- LAUREYS, B. *Stapstenen, onderzoek stap voor stap.* Antwerpen, de Boeck, 2007.

Een onderwerp kiezen en afbakenen

De leerling werkt binnen een <u>vooraf bepaald</u> onderwerp en binnen een <u>afgebakende</u> onderzoeksvraag.	De leerling werkt binnen een <u>vooraf bepaald</u> onderwerp en bakent <u>zelf</u> een onderzoeksvraag af.
De leerling kiest <u>zelf</u> uit een aanbod een onderwerp/hypothese en werkt binnen een afgebakende onderzoeksvraag.	De leerling kiest <u>zelf</u> uit een aanbod een onderwerp/hypothese en bakent <u>zelf</u> een onderzoeksvraag af.
De leerling geeft m.b.t. een <u>vooraf bepaald</u> onderwerp relevante gegevens of parameters aan	
De leerling formuleert <u>zelf</u> een eigen hypothese m.b.t. een <u>vooraf afgebakende</u> onderzoeksvraag.	De leerling formuleert <u>zelf</u> een hypothese en bakent <u>zelf</u> een onderzoeksvraag af

Een werkplan van een onderzoek opstellen	
De leerling maakt een werkplan voor een onderzoek.	
Informatie zoeken	Informatie zoeken
De leerling zoekt informatie en krijgt bron/parameters	
De leerling zoekt informatie en krijgt bronvermelding	
De leerling zoekt informatie en kiest zelf een bron uit een aanbod	
De leerling zoekt informatie en kiest zelf een bronvermelding uit een aanbod	
De leerling zoekt informatie uit één bron	
De leerling zoekt informatie in meerdere bronnen en krijgt bronvermeldingen	De leerling zoekt informatie uit een aanbod van meerdere bronnen
	De leerling zoekt informatie en zoekt zelf meerdere bronnen
	De leerling neemt doelgericht waar, vanuit een hypothese
De leerling houdt een bronvermelding bij	

	De leerling beoordeelt bronnen op bruikbaarheid en betrouwbaarheid
Een onderzoek uitvoeren en resultaten beoordelen	Een onderzoek uitvoeren en resultaten beoordelen
De leerling voert een onderzoek/experiment uit.	
De leerling structureert/ordent informatie/resultaten	
De leerling beoordeelt de verkregen informatie/resultaten.	
Rapporteren	Rapporteren
De leerling formuleert een antwoord op een onderzoeksvraag of hypothese volgens een <u>gegeven</u> voorstellingsvorm.	
De leerling verwoordt waarnemings- en andere gegevens mondeling of schriftelijk.	
De leerling formuleert conclusies.	
	De leerling motiveert voor zichzelf een eigen mening t.a.v. een onderzoeksvraag of hypothese.
Resultaten voorstellen	Resultaten voorstellen
De leerling stelt een fysisch, chemisch, biologisch of sociaal/maatschappelijk verschijnsel voor met behulp van een model en legt het verschijnsel uit	
De leerling deelt het antwoord op een onderzoeksvraag of hypothese aan anderen	
	De leerling motiveert een eigen mening t.a.v. een onderzoeksvraag of hypothese aan anderen
Uitvoering van een onderzoek evalueren	Uitvoering van een onderzoek evalueren
De leerling evalueert het verloop en het resultaat van een uitgevoerde opdracht	

2. Leerlijn van de competentie ‘Binnen een welomschreven opdracht een persoonsgerichte activiteit voor een groep organiseren (plannen voorbereiden, uitvoeren en evalueren)/een maaltijd/gerecht voor een groep plannen, voorbereiden en bereiden) (Competentie 2)

Tweede graad	Derde graad
<p>Context: De leerlingen bereiken de competentie bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en leeftijdgenoten) <p>Om de competentie te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een lagere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aan de hand van duidelijke instructie (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) - duur: kortlopend - C2: uit een aanbod een activiteit/maaltijd/gerecht kiezen voor een doelgroep; een werkplan maken, een activiteit uitvoeren/maaltijd bereiden; een activiteit evalueren • leerlingen werken onder directe begeleiding van het lerarenteam • leerlingen maken onder begeleiding keuzes 	<p>Context: De leerlingen bereiken de competentie bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en leeftijdgenoten) <p>Om de competentie te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een hogere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aan de hand van duidelijke instructies (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) - C2: een gepaste activiteit/ maaltijd/gerecht kiezen voor een doelgroep; een werkplan maken; een activiteit uitvoeren/een maaltijd bereiden, anticiperen op de doelgroep; een activiteit evalueren • leerlingen werken onder begeleiding van het lerarenteam (meer zelfstandigheid en autonomie van de leerling) • leerlingen maken keuzes op zelfstandige wijze
<p>Toelichting:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Deze leerlijn is zowel van toepassing op het organiseren van een persoonsgerichte activiteit voor een doelgroep als voor het plannen, voorbereiden en bereiden van een maaltijd. 	

<ul style="list-style-type: none"> - Het is aan te bevelen dat leerlingen in de tweede graad al in aanraking komen met een doelgroep die anders is dan de eigen klasgroep. - Het team bepaalt met welke werkmodellen tijdens IO zal worden gewerkt en kan gebruik maken van de werkmodellen die worden gebruikt tijdens de lessen SW. 	
Mogelijke doelgroepen: <ul style="list-style-type: none"> - Leeftijdscategorie: <ul style="list-style-type: none"> • peuters • kleuters • kinderen • jongeren • volwassenen • senioren verschillende leeftijdscategorieën samen - Groep van bekenden Groep van onbekenden - Groep met zelfde interesse/mogelijkheden/... Groep met diverse interesses/mogelijkheden... - Kleine groep Grotere groep 	De aard en de samenstelling van de groep hangt samen met het doel van de activiteit: <ul style="list-style-type: none"> - Voorstellen: <ul style="list-style-type: none"> • informatief • creatief • ... - Sensibiliseren: <ul style="list-style-type: none"> • ervaringsgericht • veiligheid • educatie • gezondheidspromotie • promotie voeren • ... - Educatief - Ontspannen: <ul style="list-style-type: none"> • een spel maken • lichamelijke activiteit • ...
Een opdracht afbakenen	
De leerling analyseert de verwachtingen/behoefte/beperkingen van de doelgroep, in functie van de activiteit.	
De leerling kiest uit een aanbod zelf een gepaste activiteit/maaltijd/gerecht voor een doelgroep	
De leerling kiest zelf een gepaste activiteit/maaltijd/gerecht voor een doelgroep	
Een activiteit/maaltijd/gerecht voorbereiden	
De leerling maakt een werkplan voor een activiteit (en houdt rekening met een doelgroep)	
Een leerling maakt een werkplan voor het bereiden van een maaltijd/gerecht	
Een activiteit uitvoeren	Een activiteit uitvoeren
De leerling voert een activiteit uit	
De leerling bereidt een maaltijd/gerecht	
De leerling observeert de doelgroep tijdens een activiteit	
	De leerling anticipeert* tijdens een activiteit op een doelgroep

Uitvoering van een activiteit evalueren	Uitvoering van een activiteit evalueren
De leerling evalueert het verloop en het resultaat van een uitgevoerde activiteit.	De leerling evalueert de betrokkenheid/tevredenheid van een doelgroep

* Anticiperen:

- activiteit bijsturen in functie van de doelgroep;
- communiceren met de doelgroep en aangepaste stijl hanteren;
- rekening houden met de reacties van de doelgroep;
- rekening houden met de interesses, mogelijkheden van de doelgroep;
- ...

3. Leerlijn van de competentie ‘ Binnen een welomschreven opdracht iets mondeling presenteren voor een groep’ (competentie 3)

Tweede graad	Derde graad
<p>Context: De leerlingen bereiken de competentie bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van leerlingen en andere leeftijdgenoten) <p>Om de competentie te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een lagere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aan de hand van duidelijke instructie (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) - duur: kortlopend - C3: een onderwerp afbakenen; een korte mondelinge presentatie voorbereiden, een korte mondelinge presentatie geven met ondersteuning van één of meerdere opgegeven hulpmiddelen, een korte mondelinge presentatie evalueren • leerlingen werken onder directe begeleiding van het lerarenteam • leerlingen maken onder begeleiding keuzes 	<p>Context: De leerlingen bereiken de competentie bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van leerlingen en andere leeftijdgenoten) <p>Om de competentie te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een hogere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aan de hand van duidelijke instructies (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) - C3: een onderwerp afbakenen; een langere mondelinge presentatie voorbereiden, een langere mondelinge presentatie geven met ondersteuning van zelfgekozen hulpmiddelen en het beantwoorden van vragen van toehoorders, een langere mondelinge presentatie evalueren met hulp van de toehoorders • leerlingen werken onder begeleiding van het lerarenteam (meer zelfstandigheid en autonomie van de leerling) • leerlingen maken keuzes op zelfstandige wijze
<p><i>Toelichting:</i> De inhoud voor de mondelinge presentatie wordt verbonden met competenties 1, 2 en 4.</p>	

<p>Mogelijke presentaties:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Presenteren van het plan van aanpak van een opdracht. - Presenteren van het verloop van een opdracht. - Presenteren van observatiegegevens - Presenteren van onderzoeksresultaten. - ... <p>Andere voorstellingsvormen zie lijstje met mogelijkheden bij fase rapporteren en resultaten voorstellen van leerlijn C1.</p>	
Een onderwerp voor een mondelinge presentatie afbakenen	
De leerling bakent een onderwerp voor een mondelinge presentatie af	
Een mondeling presentatie voorbereiden	
De leerling bereidt een mondelinge presentatie voor	
Een mondelinge presentatie geven	
De leerling geeft een korte mondelinge presentatie (5 minuten)	De leerling geeft een langere mondelinge presentatie (10 à 15 minuten)
De leerling geeft een mondelinge presentatie met ondersteuning van één of meerdere opgegeven hulpmiddelen	De leerling geeft een langere mondelinge presentatie met ondersteuning van zelfgekozen hulpmiddelen
	De leerling beantwoordt vragen van toehoorders
Een mondelinge presentatie evalueren	
De leerling evalueert het verloop en het resultaat van een mondelinge presentatie	
	De leerling evalueert de betrokkenheid/tevredenheid van de toehoorders

4. Leerlijn van de competentie ‘Eigen leren/studieloopbaan in handen nemen’ (competentie 4)

Tweede graad	Derde graad
<p>Context: De leerlingen bereiken de competentie bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en andere leeftijdgenoten) <p>Om de competentie te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een lagere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aan de hand van duidelijke instructie (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) - duur: kortlopend - C4: eigen leren in handen nemen, samenwerken, reflecteren, omgaan met feedback; oriënteren op derde graad • leerlingen werken onder directe begeleiding van het lerarenteam • leerlingen maken onder begeleiding keuzes 	<p>Context: De leerlingen bereiken de competentie bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> • medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én • een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en andere leeftijdgenoten) <p>Om de competentie te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • beogen een integratie tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie • met een hogere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> - aan de hand van duidelijke instructies (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) - C4: eigen leren in handen nemen, samenwerken, reflecteren, omgaan met feedback, oriënteren op verdere (studie)loopbaan • leerlingen werken onder begeleiding van het lerarenteam (meer zelfstandigheid en autonomie van de leerling) • leerlingen maken keuzes op zelfstandige wijze
<p><i>Toelichting:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Binnen de leerlijn van competentie 4 formuleren we vooreerst doelen m.b.t. het ‘eigen leren in handen nemen’, vervolgens formuleren we een aantal doelen rond ‘samenwerken, reflecteren en omgaan met feedback’ en tenslotte vinden we de cluster ‘oriënteren, doorstroming, studieloopbaan...’ Wanneer leerlingen rond deze doelen hebben gewerkt, kan men binnen de leerlijnen van de andere competenties elementen van reflectie, samenwerking, eigen leren in handen nemen, meenemen als criteria bij het evalueren van andere doelen binnen competenties 1 tot 3. - We willen bij de uitwerking van deze competentie verwijzen naar de VOETEN. Wanneer er op de school een visie is ontwikkeld rond het verwezenlijken van de 	

<p>VOETEN is het raadzaam om hiermee rekening te houden bij de uitwerking van IO.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het team bepaalt met welke werkmodellen tijdens IO zal worden gewerkt en kan gebruik maken van de werkmodellen die worden gebruikt tijdens de lessen SW. - IO geeft in de 3de graad de kans om verder te bouwen op de lessen communicatie van de 2de graad SW. - Het is belangrijk dat het team wanneer het voor de eerste maal een werkmodel aanreikt de relatie legt tussen de theoretische kaders die in de lessen en/of in IO worden aangereikt en het gebruikte werkmodel, opdat de leerling in een latere fase in staat zal zijn om deze doelstelling te verwezenlijken. - Het is belangrijk om voor de verwezenlijking van de doelen m.b.t. oriënteren en studieloopbaan rekening te houden met wat reeds aan bod komt in SW en/of in andere lessen vanuit de visie op school over VOET 'o.a.leren leren'. 	
Eigen leren in handen nemen	
De leerling licht het gebruik en het waarom van een werkmodel toe	
De leerling geeft de samenhang in schema's of ordeningsmiddelen weer	
De leerling controleert de voortgang/het verloop van de uitgevoerde opdracht	
	De leerling stuurt de uitwerking van een werkmodel bij
	De leerling kiest in functie van het eigen leerproces zelf doelen uit een aanbod
	De leerling kiest zelf evaluatiecriteria uit een aanbod
De leerling brengt zijn eigen groei in competenties in kaart	
De leerling formuleert concrete voorstellen om het eigen leren bij te sturen	
	De leerling formuleert vanuit reflectie en feedback zelf werkpunten voor het eigen handelen
De leerling evalueert de verwezenlijking van gegeven/gekregen werkpunten	De leerling evalueert de verwezenlijking van zelf geformuleerde werkpunten
	De leerling motiveert eigen keuzes
Samenwerken	
De leerling maakt in groep afspraken	De leerling kan tijdens groepsopdrachten rekening houden met taakverdeling en onvoorziene omstandigheden
Reflecteren	
De leerling reflecteert tijdens een opdracht over zijn handelen	
De leerling reflecteert over zijn aandeel tijdens een groepsopdracht	
De leerling maakt bij zijn reflectie gebruik van gekregen feedback	
Omgaan met feedback	
De leerling vraagt feedback over zijn werk aan anderen (medeleerlingen en leraren)	

De leerling parafraseert de gekregen feedback	
De leerling geeft groepsleden die er om vragen feedback over hun werk	
Oriënteren, (studie)loopbaan,...	
De leerling brengt de verschillende mogelijkheden voor de derde graad binnen het studiegebied Personenzorg in kaart	De leerling brengt verschillende mogelijkheden voor verder studeren in kaart
De leerling maakt een eigen keuze voor een studierichting binnen de derde graad en motiveert deze keuze	De leerling maakt een eigen keuze voor een verdere (studie)loopbaan en motiveert deze keuze

5. Leerplandoelstellingen voeding

2 ^{de} graad	3 ^{de} graad	Wat doe je als team? Suggesties Wenken (zie leerplan)
<p>Competenties: C1 Binnen een welomschreven opdracht sociaalwetenschappelijke en natuurwetenschappelijke onderwerpen onderzoeken C2 Binnen een welomschreven opdracht een persoonsgerichte activiteit voor een groep organiseren (plannen, voorbereiden, uitvoeren en evalueren)/een maaltijd/gerecht voor een doelgroep plannen, voorbereiden en bereiden C3 Binnen een welomschreven opdracht iets mondeling presenteren voor een groep C4 Eigen leren/studieloopbaan in handen nemen</p>		
<p>Context De leerlingen bereiken de competenties bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> - medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én - een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en leeftijdgenoten; vaak met verschillende noden en behoeften) zoals bv. een gezin,... <p>Om de competenties te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • die een integratie beogen tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie 	<p>Context: De leerlingen bereiken de competenties bij doelgroepen die aansluiten bij de mogelijkheden van de schoolcontext:</p> <ul style="list-style-type: none"> - medeleerlingen en andere leeftijdgenoten én - een kleine groep van gezonde individuen (verschillend van medeleerlingen en leeftijdgenoten; vaak met verschillende noden en behoeften) zoals bv. een gezin,... <p>Om de competenties te bereiken voeren leerlingen integrale opdrachten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • passend binnen het studierichtingsprofiel • die een integratie beogen tussen natuurwetenschappen en/of sociale wetenschappen en/of voeding en/of expressie 	<p>doelgroepen: <u>gezonde</u> personen Mogelijke doelgroepen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - homogene groepen <ul style="list-style-type: none"> ○ wat leeftijd betreft (peuters, kleuters, kinderen, jongeren, volwassenen, ouderen) ○ wat voedingskeuze betreft ○ wat activiteit betreft ○ - gemengde groepen wat leeftijd/voedingskeuze/activiteit/... betreft - aantal personen: max. 6

<ul style="list-style-type: none"> • met een lagere complexiteit: <ul style="list-style-type: none"> ○ aan de hand van duidelijke instructies (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) ○ duur: kortlopend • onder directe begeleiding van een lerarenteam • waarbij leerlingen onder begeleiding keuzes maken 	<ul style="list-style-type: none"> • met een hogere complexiteit aan de hand van duidelijke instructies (gegeven werkmodellen, duidelijke criteria) • onder begeleiding van een lerarenteam (meer zelfstandigheid en autonomie van de leerling) • waarbij leerlingen op zelfstandige wijze keuzes maken 	
Een voedingsvoorlichtingsmodel toelichten	De relatie tussen een voedingsvoorlichtingsmodel en de achterliggende visie op gezondheid en voeding toelichten	
De samenstelling van een gerecht toetsen aan een voedingsvoorlichtingsmodel	Een voedingsvoorlichtingsmodel gebruiken om een gerecht/maaltijd samen te stellen, rekening houdend met doelgroep en de context	
	Een dagvoeding samenstellen op basis van een voedingsvoorlichtingsmodel, rekening houdend met doelgroep en context	
De begrippen voedingsmiddelen en voedingsstoffen toelichten	De keuze voor een bepaalde samenstelling van een gerecht/maaltijd/dagvoeding wetenschappelijk argumenteren	
De betekenis van een etiket op een verpakking toelichten:	De betekenis van een etiket op een verpakking	

<ul style="list-style-type: none"> • ingrediëntenlijst • producent • herkomst • houdbaarheid • richtlijnen bereiding • recycleerbaarheid van de verpakking 	<p>toelichten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • voedingswaardewijzer 	
Een maaltijd plannen, voorbereiden en bereiden		
<p>Een passend product, gerecht, bereidingswijze en bewaarmethode kiezen en deze keuze verantwoorden</p>	<p>De keuze van een passend product, gerecht, bereidingswijze en bewaarmethode</p> <ul style="list-style-type: none"> • wetenschappelijk en/of • economisch en/of • cultureel en/of • ethisch <p>verantwoorden</p>	
<p>Bestaande recepten aanpassen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. naar hoeveelheden 8. in keuze van ingrediënten 9. naar bereidingswijze 10. naar doelgroep 	<p>Bestaande recepten aanpassen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • naar hoeveelheden • naar keuze van ingrediënten • naar bereidingswijze • naar doelgroep 	
<p>Op basis van een werkmodel gerechten/maaltijden bereiden voor een kleine doelgroep</p>	<p>Op basis van een werkmodel gerechten/maaltijden bereiden voor een kleine doelgroep</p>	<p>Het team maakt een keuze uit de vele bereidingswijzen en technieken.</p> <p>Bereidingswijzen: bakken in de oven/bakken in de pan/ blancheren/braden in de oven/braden in de pan/frituren/fruïten/gratineren/inkoken (reduceren)/koken/koken in warmwaterbad/</p>

		<p>pocheren/roosteren/stomen/stoven/trekken/wokken</p> <p>Technieken: bereiden in vormen/bindend/blussen/ diepvriezen/glaceren/kloppen/kneden/knippen/ koelen/malen/paneren/persen/plukken/ pureren/raspen/spuiten in vormen/uitsteken van vormen/versnijden/versnijden in vorm</p>
Bereidingen correct bewaren	De relatie tussen de fasen in het bereidingsproces en voedselveiligheid toelichten	
Gerechten volgens criteria presenteren en deze keuze verantwoorden	Gerechten volgens criteria presenteren en deze keuze verantwoorden	
Samen maaltijd nemen	Samen maaltijd nemen	

6. Leerplandoelstellingen ‘Expressie’

We vermelden hieronder de leerplandoelstellingen uit de leerplannen expressie 2de en 3de graad.

De nieuwe leerplandoelstellingen willen enerzijds het belang van de component expressie benadrukken, anderzijds willen ze een verduidelijking zijn van de doelstellingen ‘expressie’ uit het vorige leerplan.

Aan de hand van 12 concrete leerplandoelstellingen wordt de expressieve component binnen IO geëxpliciteerd. Het is belangrijk dat iedere leerplandoelstelling ‘expressie’ effectief gerealiseerd wordt in iedere graad. Via de verschillende contexten (beeld, beweging, klank of woord) kan aan de leerplandoelstellingen expressie gewerkt worden. Het is de bedoeling de contexten af te wisselen en die ook te combineren.

Het team bepaalt voor iedere opdracht (**waar de component expressie aan bod komt**) welke leerplandoelstellingen aan bod komen én aan welke competentie(s) via expressie gewerkt wordt.

Iedere leerplandoelstelling kan naargelang de concrete opdracht deel uit maken van één of meerdere competenties.

In onderliggend deel vermelden we in de linker kolom de leerplandoelstellingen expressie uit de leerplannen 2de en 3de graad. In de 2de kolom verwijzen we naar de competentie waar men logischerwijze automatisch aan werkt.

Uiteraard kunnen in principe al deze leerplandoelstellingen deel uitmaken van de 4 competenties die binnen IO centraal staan. In een derde kolom geven we aan welke mogelijke relaties tussen de leerplandoelstellingen expressie en de competenties binnen IO gestalte kunnen krijgen.

Impressie en expressie (punt 4.3.2 in leerplan)

Leerplandoelstellingen	Maakt deel uit van de competentieontwikkeling van de competentie:	Maakt mogelijk deel uit van de competentieontwikkeling van de competentie:
1. Beschouwen		C1: natuurwetenschappelijke of sociaalwetenschappelijke onderwerpen <u>onderzoeken</u> : denk aan kleur, licht, leven, boodschap van een kunstenaar,.... C2: een <u>persoonsgerichte</u> activiteit voor een groep <u>organiseren</u> ; een maaltijd voor een

		groep plannen, voorbereiden en bereiden
2. Inleven		C1: onderzoeken C2: organiseren
3. Creëren		C2: organiseren
4. Reflecteren	C4:de eigen studieloopbaan in handen nemen	
5. Communiceren	C4:de eigen studieloopbaan in handen nemen	

Activiteiten uitwerken en ondersteunen (punt 4.3.3 in leerplan)

Leerplandoelstellingen	Maakt deel uit van de competentieontwikkeling van de competentie:	Maakt mogelijk deel uit van de competentieontwikkeling van de competentie:
6. Expressiemogelijkheden verkennen		C1: <u>onderzoeken</u> : denk aan onderzoeken van technieken (bv. Media, lichtgraffiti uit ppt.,...) of in functie van het voorstellen van een conclusie van een onderzoek C2: <u>organiseren</u> ; een maaltijd voor een groep plannen, voorbereiden en bereiden: denk aan het verkennen van expressiemogelijkheden in functie van het maken van een gepaste keuze voor een activiteit
7. Samenwerken	C4:de eigen studieloopbaan in handen nemen	C2: <u>organiseren</u>
8. Verschillende expressievormen samen brengen		C2: <u>organiseren</u> Doel: streven naar cross-overs tussen expressievormen

Presenteren (punt 4.3.4 in leerplan)

Leerplandoelstellingen	Maakt deel uit van de	Maakt mogelijk deel uit van de
-------------------------------	-----------------------	---------------------------------------

	competentieontwikkeling van de competentie:	competentieontwikkeling van de competentie:
9. Stapsgewijs een presentatie opbouwen	C3: binnen een welomschreven opdracht iets <u>presenteren</u> voor een groep.	C2: <u>organiseren</u>
10. Eigen expressieve uitingen presenteren		C3: <u>presenteren</u> : denk aan ondersteunen van mondeling presentatie met behulp van hulpmiddelen,... of C1 <u>onderzoeken</u> : voorstellen van conclusies van een onderzoek,... C2: <u>organiseren</u>
11. Presenteren via verschillende expressievormen		C3: <u>presenteren</u> : denk aan ondersteunen van mondeling presentatie met behulp van hulpmiddelen,... of C1 <u>onderzoeken</u> : voorstellen van conclusies van een onderzoek,... C2: <u>organiseren</u>
12 Voor een groep presenteren	C3: binnen een welomschreven opdracht iets presenteren voor een groep.	C2: <u>organiseren</u>

In de loop van het volgende schooljaar, volgen er suggesties m.b.t. werken vanuit de verschillende componenten.

Bijlage: Lijst mogelijke expressietechnieken:

2 ^{de} en/of 3 ^{de} graad	Wat doe je als team? Suggesties	
Werken met beeld, licht, kleur, vorm, ruimte en compositie	<p>De lijst van technieken waaruit een IO-team kan kiezen, is schier eindeloos. Een greep! aquarel/boetseren (klei, fimo, papier-maché, zoutdeeg)/collages (papier, textiel, plastic, organisch mat)/digitaal tekenen/linosneden/monotypen/sjabloneren/stempeldruk/fotografie (analoog en digitaal)/frottage/glasschilderen/graveren/grime/werken met potlood/werken met kleurpotlood/werken met krijt/werken met houtskool/werken met waterverf/werken met papier/werken met plakkaatverf/werken met inkt en ecoline, bister/werken met textiel en andere stoffen/mozaïek/papierscheppen/schrapen/textielschilderen en –verven/werken met draad/werken met gips/werken met hout/werken met klei/steenkappen: ytong, zeepsteen.../..</p>	<p>De lijst van activiteiten waarvoor een IO-team kan kiezen, is schier eindeloos. Een greep: assemblages met vindmateriaal, karton, textiel,../stileringen van mensen, fruit, groenten, bloemen,..../muurpaneel/tafeldecoratie: menukaart, placemat, servetten, servettenhouder, porselein, eierdop, bestek,..../verpakkingen voor koekjes, juwelen.../media en filmbeelden/lettercomposities/beeld en tekst/toepassingen lay-out/reclamevoering: naambadges, logo's, pictogrammen, affiches, flyers, uitnodigingen, advertenties, informatie en tentoonstellingspanelen.../puzzels, ganzenspel en andere gezelschapsspelen/vertelplaten voor kleuters en peuters, verhalenboekjes.../analoge en digitale verwerking van beelden/tv-spotje/speelgoed maken (in textiel, vindmateriaal...)/knutselschortjes voor kleuters uit gerecycleerde plasticzakken/originele accessoires voor theater: spelers (kinderen), handpoppen, stokpoppen, fruitpoppen.../accessoires voor kleuterstoet, modeshow: kledij, ludieke hoofddeksels, maskers, stokpaarden.../accessoires voor feestjes en recepties: slingers, dienplateau.../boetseren in klei of papier-maché, fimo, zoutdeeg van bv. juwelen, fruit, gebakjes, dieren, handpoppen,.../interieurobjecten voor</p>

		doelgroepen: mobielen, kaders, kussens, kapstokken, meetstokken, opbergdozen.../ zeepsculpturen/maquettes met karton, hout, papier/mozaïeken maken/vliegers en windobjecten in papier, plastic, textiel.../ tentoonstelling/textiel verwerken met stofverharding: servet, sjaal, schort, vlag, wimpel.../stripverhaal/ ...
Werken met drama	Keuze uit: figurentheater/figureren/improvisatie/mime/ performance/poppentheater/rollenspel/ sketches/toneel/stillevens/uitbeelden/ schaduwspel/...	
Werken met muziek	Keuze uit: musiceren met bestaande instrumenten/ instrumenten maken en gebruiken/lied maken/ musical maken/geluid maken/geluid mixen/ muziek mixen/collages met muziek (sampling)/ sfeer creëren met muziek/muziek als bindmiddel/werken met achtergrondgeluiden/ werken met ritmes/zingen (alleen, met anderen): eenstemmig, meerstemmig, canon/....	
Werken met woord		Team gaat na wat bv. in Nederlands aan bod komt en speelt daar verder op in of kiest bewust voor andere vormen van expressie. Functionele vormen van expressie zoals vb. telefoneren zijn in dit doelenboek niet opgenomen. Indien het IO-team het voor de opdracht nuttig acht, kan men ze toevoegen.

a) Gesproken woord	Keuze uit: aankondigen/conclusies verwoorden/gebed/ improviseren/instructies geven/interview afnemen/enquête afnemen/opdracht uitleggen/ poëzie maken/voordragen/rappen/speechen/ spel uitleggen/vertellen/discussiegesprek voeren/samenvatten (kort)/sprekkoor/ standpunt verwoorden/verslag geven/...	
b) Geschreven woord	Keuze uit: blog schrijven/brief schrijven/chatten/etiketten maken/enquête maken/flyer/instructies uitschrijven, opdracht uitschrijven/kalligrafie/ lettercomposities/poëzie schrijven/rebus/ reclameboodschap/script maken voor.../ slogans/titels/tv-spot/uitnodiging/verhaal schrijven, afwerken, overgangen, samenvatten/ woordspelen/zakelijke aanvragen/...	
Werken met combinaties van expressievormen	Keuze uit: affiche/film/multimediaproductie/tv-spot/ performance/totaalspektakel/video/website/...	
Werken met beweging en dans	Keuze uit: choreografie maken/choreografie uitvoeren/ beweging/dans/...	
Doelstellingen uit andere componenten (vb. informatica, taal, wiskunde,...)		Hier kan het IO-team doelstellingen (eventueel uit andere leerplannen) opnemen die men leerlingen via IO wil laten realiseren.